

ФОРМУВАННЯ В УЧИТЕЛІВ ГОТОВНОСТІ ДО УЧАСТІ В РОБОТІ ОРГАНІВ УЧНІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Ю.О.Шикова

Анотація: У статті розглянуто основні проблеми формування у вчителів готовності до участі в роботі органів учнівського самоврядування. Основна увага приділяється організації педагогічного спілкування.

Ключові слова: готовність, учнівське самоврядування, педагогічне спілкування, суб'єкт-суб'єктна взаємодія.

Аннотация: в статье рассматриваются основные вопросы формирования в учителей готовности к участию в органах ученического самоуправления. Основное внимание уделяется организации педагогического общения.

Ключевые слова: готовность, ученическое самоуправление, педагогическое общение, субъект-субъектное взаимодействие.

Summary: This article deals with the main aspects of teachers' readiness to the participation in pupils' self-government.

Key words: readiness, pupils' self-government, pedagogical communication based on a dialogue.

Постановка проблеми. У Національній доктрині розвитку освіти України зазначається необхідність розвитку ініціативи та творчого пошуку педагогів, вивчення та поширення їхнього педагогічного досвіду. Зміни суспільного життя країни вимагають від усіх педагогічних колективів працювати по-новому, оновлювати форми та методи діяльності. Саме тому особлива увага повинна приділятися організації та запровадженню учнівського самоврядування, яке передбачає активну позицію педагога у цьому процесі.

Мета статті полягає у розкритті основного змісту готовності вчителів до участі й керуванні роботою органів учнівського самоврядування.

Виклад основного матеріалу. Формування та розвиток соціально активної, повноцінної творчої особистості дитини під час залучення до участі в роботі органів учнівського самоврядування перебуває у прямій залежності від типів педагогічно доцільного керівництва, вміння вихователя створити емоційно-сприятливий клімат в дитячому колективі, заохотити до активних соціально-значущих та особистісних звершень, вчасно передбачити та відвернути конфліктні ситуації.

За свідченням наукових досліджень (П.Гальперін, Д.Ельконін), готовність до здійснення будь-якої пізнавальної або практичної діяльності передбачає наявність загальних і спеціальних здібностей, загальних і спеціальних знань, професійних умінь і навичок.

Педагогічні здібності, знання й уміння, у певному їх розумінні, значною мірою виявляють індивідуально-психологічні особливості фахівця освітньої галузі, ступінь його професійної компетентності, тобто коло питань, у яких він обізнаний, володіє досвідом, а також у своїй сукупності є основою для досягнення вищого рівня професійної діяльності - майстерності.

Поняття готовності стало з'являтися в науковій літературі на початку ХХ століття у зв'язку з потребою моделювання активності особистості в різних сферах життєдіяльності. В цей час науковці, насамперед, вчені-психологи (В.Томас, Ф.Знанецький, Г.Олпорт, Д.Кац, Г.Сміт та ін.) розглядали готовність як феномен соціально-ціннісної резистентності людини до зовнішніх і внутрішніх впливів оточуючого середовища в межах регуляції й саморегуляції поведінки людини. На думку дослідників, готовність – це надбудова у структурі особистості, спрямована на певну поведінку, установка на активні дії, що обумовлена мотивами і психічними характеристиками особистості [1].

Головними науковим підходом до окреслення категорії готовності є психологічний, де готовність розглядається як особистісна характеристика, що передбачає здатність до адаптації та саморегуляції поведінки й розвитку, педагогічний, де готовність визначається як загальна характеристика розвитку, навчання і виховання особистості у сфері освіти відповідно до соціального замовлення, професійно-педагогічний, де готовність визначається як характеристика результативності процесу професійної підготовки спеціалістів різних галузей знань.

Аналізуючи тези, викладені вище, можемо сформулювати попереднє визначення «готовності до діяльності в органах учнівського самоврядування», яке ми розуміємо як здатність суб'єкта

результативно виконувати свої обов'язки та функції, визначені статутними документами. Поняття «здатність» в даному контексті має різносторонню функціональну значущість, залежну від виду діяльності.

Огляд і первинний аналіз діяльності органів самоврядування дає підстави зробити висновок, що більшість учителів традиційно розглядають учнівське самоврядування як організацію дозвілля та розважальних заходів у позашкільний час, а також чергувань по школі, не пов'язуючи цю діяльність із розвитком дитячої особистості. Це можна пояснити формальним підходом до змісту навчально-виховного процесу, домінуванням навчальних цілей на шкоду виховним. Часто вчителі свої рішення, плани видають за думку учнів. Як наслідок – вплив педагогів на своїх вихованців різко послаблюється, а звичка багатьох учнів без роздумів погоджуватись із дорослими серйозно гальмує розвиток їхньої соціальної активності [6], можна сказати, зводить нанівець усі результати від запровадження учнівського самоврядування.

Під час проведення власного дослідження ми зіткнулися з тим, наскільки міцно укорінена система бюрократичних авторитарних взаємин у школі. Вчителі сприймали дітей лише в якості об'єктів навчально-виховних впливів, які не мають і не повинні мати власну думку, а лише підкорятися та виконувати настанови старших. Саме тому в багатьох школах учнівське самоврядування перебувало на формальному рівні, оскільки дитині не надавалося реальних повноважень та свободи вибору. Під час організації учнівського самоврядування вчитель виступає не в ролі педагога, він є консультантом, старшим товаришем, котрий має спеціальну підготовку, помічником, а також звичайним членом колективу. Проте, не всі вчителі володіють достатньою гнучкістю, для того щоб змінити стиль спілкування. Вони продовжують спілкуватися з активом і школярами з позиції педагога. Проте діти потребують більшої самостійності, спілкування в режимі діалогу. Тому вчителю, що працює з органами учнівського самоврядування необхідно пам'ятати, що не можна замінити підлітків там, де вони здатні впоратися самостійно. Тому ми зробили припущення, що учнівське самоврядування набути реальних повноважень та суспільно-особистої значущості, якщо спілкування між педагогами та учнями носитиме діалогічний характер. Діалогізацію педагогічного спілкування, взаємодії пропагували свого часу С.Шацький, А.Макаренко, В.Сухомлинський, І.Іванов та інші, що позитивно відобразилося на їхніх самоврядних системах [3;5;6;7]. Важливою заслугою С.Шацького і колективу його однодумців стала вдала спроба поєднати цілеспрямовану освітню і виховну діяльність з гуманізацією навколишнього середовища, насамперед сформованих у ньому відносин між дітьми та педагогами [7, с. 221].

Натомість І.Іванов діалогізацію педагогічного середовища вбачав у спільній колективно-творчій діяльності учнів та вчителів, що дозволяло налагодити партнерські відносини між дорослими та дітьми. А.Макаренко використовував систему чітких вимог: принцип поєднання поваги з вимогливістю, що унеможливило нівелювання прав та обов'язків кожного вихованця, а також вихователя [3]. Будь-яка взаємодія неможлива без спілкування, зокрема важливість педагогічного спілкування важко переоцінити. У спілкуванні складається важлива система виховних взаємин, що сприяють ефективності виховання. У педагогічній діяльності спілкування здобуває функціональний і професійно значущий характер.

Педагогічне спілкування – це професійне спілкування вчителя з усіма учасниками навчально-виховного процесу, яке спрямоване на створення оптимальних умов для здійснення мети, завдань виховання і навчання. Усвідомлюючи наявні недоліки освітньої діяльності школи (авторитарний стиль взаємин «учитель-учень», невміння і неготовність вчителів сприймати школярів як неповторну цілісну особистість з притаманними тільки їй індивідуальними особливостями) педагогічно-організатори учнівського самоврядування повинні налагодити взаємодію з дитиною як самодостатнім суб'єктом спілкування та діяльності, неповторною індивідуальністю з набором своєрідних рис та якостей особистості.

Виходячи з цього, реалізація суб'єкт-суб'єктної взаємодії між вихователем та учнем є однією з провідних організаційно-педагогічних умов творчого розвитку та особистісного зростання всіх учасників учнівського самоврядування. Головні фактори педагогічної взаємодії в умовах функціонування учнівського самоврядування – взаємоповага, довіра, доброзичливість, діалогічність, що є виявом суб'єкт-суб'єктних стосунків та стимулює зростання самоактивності дитини, створює можливості для задоволення її актуальної потреби у творчій самореалізації та самоствердженні. Таким чином, можемо зробити висновок, що суб'єкт-суб'єктна взаємодія між вчителями та учнями під час участі в роботі органів учнівського самоврядування – форма педагогічного співробітництва між педагогом-організатором та вихованцями, під час якого педагог і діти об'єднані творчим діалогом з

метою активного саморозвитку і самовираження особистості кожного з учасників освітнього процесу, а також виявлення та реалізації їхніх кращих духовних якостей і творчого потенціалу.

Основними компонентами готовності педагогів до реалізації суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин з вихованцями як провідної умови розвитку творчих здібностей і творчої активності дітей в позашкільних навчальних закладах є такі:

- позитивна психологічна установка педагога на власну педагогічну діяльність, що забезпечує його готовність брати на себе ініціативу у визначенні доцільного стилю взаємовідносин з вихованцями, прагнення до максимальної гнучкості;

- готовність до взаємоповаги, виявів симпатії до особистості дитини, здатність створювати позитивну атмосферу під час теоретичних та практичних занять, нейтралізуючи можливі причини і передумови необґрунтованих конфліктів;

- готовність до рефлексії – осмислення педагогом того, як він насправді сприймається і оцінюється вихованцями, які є партнерами у навчально-виховній взаємодії; рефлексія як акт самоаналізу і самопізнання педагога в контексті його спілкування з вихованцями;

- здатність до емпатії, тобто розуміння почуттів учнів, готовність відгукнутися на їхні безпосередні потреби, «вживатися» в душевні, емоційно-психологічні стани своїх вихованців, інтуїтивно проникати у внутрішній світ партнера освітньої взаємодії, готовність до співпереживання, допомоги і підтримки в різних її формах і проявах;

- інтерактивність, що проявляється у вигляді різних типів і форм міжособистісних взаємовідносин між людьми і розуміється як поглиблена психологізація всього комплексу комунікативних зв'язків між ними, як здатність педагога адекватно інтерпретувати різні ситуації, що виникають у навчанні та вихованні та, відповідно до них, вносити корективи у власні дії та педагогічну діяльність;

- готовність до виконання ролі фасилітатора, тобто педагога-консультанта учнівського самоврядування;

- вміння своєчасно локалізувати конфліктні ситуації у взаєминах між педагогом і вихованцями, окремими вихованцями і дитячим колективом, оскільки виникнення конфліктів у тих або інших формах є цілком закономірним явищем для складного процесу розв'язання завдань творчого або пізнавального характеру; тому лише вмілі дії педагога трансформують «творчі» конфлікти у співпрацю, орієнтовану на пошук взаємоприйнятних рішень, компромісних або оптимальних варіантів, що задовольняють усіх учасників творчого процесу, сприяючи становленню особистісно-творчої позиції вихованців та зближенню суб'єктів освітнього процесу.

Узагальнюючи зазначене вище, доходимо таких **висновків:**

- актуальним залишається питання розв'язання проблеми психологічної готовності майбутнього вчителя, розвитку у нього адекватних змістові педагогічної діяльності особистісних якостей і властивостей д час запровадження учнівського самоврядування. Розробка методів формування у майбутніх вчителів професійно важливих якостей залишається найбільш уразливим місцем в системі професійної підготовки майбутніх кадрів;

- процес організації учнівського самоврядування є не лише сукупністю послідовних і взаємопов'язаних дій педагога і вихованців, що спрямовані на свідоме і міцне засвоєння системи знань, умінь, навичок пізнавальної або творчої діяльності, формування світогляду дитини, а й сукупністю послідовних і взаємопов'язаних перетворень у їхньому творчому розвитку;

- суб'єкт-суб'єктні взаємовідносини між учасниками учнівського самоврядування – важливий фактор розвитку творчої активності як вихованців, так і педагогів;

- важливе завдання освітньої системи полягає у забезпеченні функціональної готовності педагогів-організаторів до суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин з вихованцями під час участі в роботі органів учнівського самоврядування.

Література

1. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности [Текст] / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск: БГУ, 1976. – 175 с.
2. Иванов И. П. Энциклопедия коллективных творческих дел / Игорь Петрович Иванов. – М.: Просвещение, 1992. – 116 с.
3. Кухар В. Л. Модель учнівського самоврядування / В. Л. Кухар // Управління школою. – 2004. – № 1. – С. 2–10.
Макаренко А. С. Методика організації виховного процесу. [в 7 т.] / Антон Семенович Макаренко. – К.: Рад. школа, 1957. – Т. 5. – 382 с.
4. Мистецтво шкільного самоврядування / Упоряд. М. Голубенко. – К.: Ред. загальнопед. газет, 2004. – 120с.
Пріоритети МОН – якісна освіта, демократизація, духовність // Освіта України. – 2006. – № 64–65. – С. 43–49.

5. Сухомлинський В.О. Методика виховання колективу /Василь Олександрович Сухомлинський // Вибрані твори: В 5 т. – Т.1. – К.: Рад. школа. – 1976. – С.403–640.
6. Учніське самоврядування: практика впровадження / О. Є. Скорик . – К. : Плеяди, 2005. – 180 с. – (Відкритий урок; Вип.5–8).
7. Шацкий С. Т. На пути к трудовой школе / Станислав Теофилович Шацкий // Шацкий С. Т. Пед. соч. в 4-х т. Т. 2. – М., 1964. – С. 15–38.